ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.6

У. В. Антонюк, канд. юрид. наук

Навчально-консультаційний центр
Одеської національної юридичної академії у м. Івано-Франківську,
кафедра цивільного та господарського права і процесу, трудового права,
вул. Максимовича, 13, м. Івано-Франківськ, 76007, Україна

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Стаття присвячена дослідженню дисциплінарної відповідальності за порушення вимог екологічної безпеки у процесі діяльності залізничного транспорту. Автор визначає поняття і види дисциплінарних екологічних проступків, які мають місце у процесі діяльності об'єктів залізничного транспорту, а також окреслює механізми застосування даного виду юридичної відповідальності у практичній діяльності.

Ключові слова: залізничний транспорт, екологічна безпека, дисциплінарна відповідальність, екологічні правопорушення.

Гарантією забезпечення екологічної безпеки у процесі діяльності залізничного транспорту є застосування дисциплінарної відповідальності за екологічні правопорушення у даній сфері. Значення дисциплінарної відповідальності у сфері охорони довкілля полягає в тому, що, як стверджує С. А. Боголюбов, нерідко саме даний вид відповідальності є більш ефективним у порівнянні з іншими, а пояснюється це відносною простотою процедури виявлення дисциплінарних проступків і накладення стягнень [1, 208]. Звісно, розміри стягнень за дисциплінарні проступки є значно меншими, аніж розміри покарань за злочини чи адміністративні правопорушення, але важливим є не ступінь тяжкості, а невідворотність покарання [1, 208].

Проблемі юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в цілому та її видів, зокрема, приділяли значну увагу ряд науковців: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, В. Д. Басай, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, В. В. Костицький, М. В. Краснова, С. М. Кравченко, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, М. І. Малишко, О. О. Погрібний, В. К. Попов, Б. Г. Розовський, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга. При цьому недостатньо дослідженими залишаються поняття і види дисциплінарної відповідальності за екологічні правопорушення саме у сфері залізничного транспорту, що й зумовлює актуальність даної роботи.

Дисциплінарна відповідальність виступає різновидом юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, тому у науковій літературі дисциплінарну відповідальність за екологічні правопорушення визначають так:

а) юридична відповідальність в порядку підлеглості по службі працівників підприємств, установ, організацій всіх форм власності за вчинені проступки, що пов'язані з трудовою діяльністю і які не кваліфіковані як адміністративні правопорушення чи злочини [1, 208];

© У. В. Антонюк, 2010

б) обов'язок правопорушника перетерпіти несприятливі наслідки особистого чи організаційного характеру, що передбачені санкцією правової норми трудового законодавства для працівників за дисциплінарний проступок у визначеному процесуальному порядку [2, 230];

в) вид відповідальності, що застосовується до винних за протиправні дії осіб, які порушують екологічні вимоги у процесі виконання своїх посадових обов'язків та інші вимоги дисципліни праці, пов'язані з використанням природних ресурсів, охороною навколишнього природного середовища, забезпеченням екологічної безпеки [3, 12];

г) накладення роботодавцем дисциплінарних стягнень на працівника, винного у невиконанні або неналежному виконанні своїх трудових обов'язків, пов'язаних зі здійсненням природоохоронних заходів за умови, що відповідні обов'язки передбачені трудовим договором, укладеним між працівником та власником підприємства, установи, організації [4, 356].

Зазначені вище ознаки повною мірою відображають специфіку дисциплінарної відповідальності в цілому, притаманні вони і дисциплінарній відповідальності за екологічні правопорушення у сфері залізничного транспорту, але вони є недостатніми для того, щоб визначити особливості і відмінності цього різновиду відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення у процесі експлуатації залізничного транспорту як необхідну умову виникнення передбачає наявність дисциплінарного проступку. Для того, щоб визначити поняття і види дисциплінарних проступків у даній сфері, слід проаналізувати галузеве законодавство щодо дисципліни праці на залізничному транспорті. Так, у відповідності до Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 1993 року № 55, зокрема, п. 11, дисциплінарним проступком є провинне порушення дисципліни працівниками залізничного транспорту [5]. Як бачимо, дане визначення акцентує увагу лише на винності працівника, який вчиняє правопорушення, а також вказує, що саме порушення дисципліни праці є об'єктивною стороною даних видів проступків. Слід відмітити, що аналогічне визначення дисциплінарних проступків подано і в Положенні про дисципліну працівників залізничного транспорту Російської Федерації [6], але з зазначенням в ст. 14, що дисциплінарним проступком визнається винне порушення встановлених правил поведінки в службових приміщеннях, поїздах, на території підприємств, установ і організацій залізничного транспорту, якщо воно вчинено і не при виконанні трудових обов'язків. При цьому в жодному з цих підзаконних актів не конкретизується зміст дисципліни праці. Відповідно до наукових розробок, трудова дисципліна — це сукупність правових норм, що регулюють обов'язки сторін трудових правовідносин та певними методами забезпечують належний процес праці [7, 459].

Таким чином, дисципліна праці на залізничному транспорті охоплює собою сукупність обов'язків працівників даного виду транспорту. Звичайно, в цьому аспекті для нас важливими є лише ті обов'язки працівників, які пов'язані з дотриманням вимог екологічної безпеки у процесі експлуатації об'єктів залізничного транспорту. З цього приводу у вже цитованому Положенні про дисципліну працівників залізничного транспорту містяться окремі норми. Зокрема, у п. 1 Положення закріплено, що роль залізничного транспорту в обслуговуванні народного господарства визначає необхідність точного виконання його працівниками діючих у галузі правил, наказів, інструкцій та інших нормативних актів, оскільки їх порушення може призвести до тяжких наслідків для життя та здоров'я громадян, завдати шкоди охороні навколишнього природного середовища [5]. У п. 3 цього ж Положення, де визначені основні обов'язки працівників залізничного транспорту, як один з обов'язків передбачено забезпечення охорони навколишнього природного середовища [5].

Це, безумовно, є позитивним моментом, але знову ж таки дані положення швидше носять декларативний характер і не мають ефективного застосування на практиці. Так, у Додатку до Положення містяться види порушень дисципліни, наслідки яких загрожують безпеці руху поїздів, життю і здоров'ю громадян, а також категорії працівників, до яких застосовуються дисциплінарні стягнення у вигляді звільнення. При цьому Додаток не містить таких видів порушень дисципліни, які пов'язані безпосередньо з забезпеченням екологічної безпеки і охороною довкілля. Це видається дещо некоректним. Звісно, дані види порушень можна віднести до категорії таких, що в цілому загрожують безпеці руху поїздів чи життю і здоров'ю громадян, але все ж таки доцільно було б окремо визначити їх для уникнення дублювання повноважень і непорозумінь.

Тому, щоб притягнути працівника до відповідальності за порушення трудових обов'язків, першочергово необхідно встановити той факт, чи дійсно він володіє даним обов'язком. Трудові обов'язки працівників повинні випливати з норм чинного трудового законодавства, посадових інструкцій тощо. Всі ці умови певною мірою враховані у Проекті Трудового кодексу України [8], у ст. 288 якого визначено, що підставою для притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності є порушення ним трудової дисципліни, тобто своїх обов'язків (дисциплінарний проступок), що випливають із нормативно-правових та інших актів у сфері праці, угод, колективного і трудового договору, іншої угоди між роботодавцем та працівником.

Отже, дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення у сфері залізничного транспорту застосовується до тих категорій працівників залізничного транспорту, на яких покладено обов'язок додержуватись вимог екологічної безпеки і забезпечувати охорону довкілля у процесі діяльності залізничного транспорту. З аналізу норм Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту до цієї групи працівників належать старші електромеханіки (електромеханіки) сигналізації, централізації і блокування, колійні майстри, бригадири колії, оглядачі вагонів, оглядачі — ремонтники вагонів тощо.

Підставою виникнення дисциплінарної відповідальності за екологічні правопорушення у сфері залізничного транспорту є дисциплінарні проступки. Чинне законодавство України не містить переліку даних проступків. У Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища" у ст. 68 зазначено про можливість притягнення до дисциплінарної відповідальності без конкретизації видів цієї групи проступків. Тому доцільно було б дану статтю доповнити в частині закріплення поняття і видів дисциплінарних проступків у сфері охорони довкілля в цілому.

Сутність екологічних дисциплінарних проступків у сфері залізничного транспорту за ознакою їх об'єктивної сторони полягає у невиконанні заходів і планів щодо охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів, недотриманні чи неналежному виконанні або невиконанні правил і вимог екологічної безпеки у процесі експлуатації об'єктів залізничного транспорту тощо. За цим критерієм, тобто залежно від характеру протиправного діяння, можна виділити наступні види даних проступків у досліджуваній сфері:

а) проступки у формі невиконання планів і заходів щодо охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів;

б) проступки у формі невиконання, неналежного виконання правил і вимог екологічної безпеки у процесі експлуатації об'єктів залізничного транспорту;

в) проступки у формі порушення нормативів викидів та скидів забруднюючих речовин у процесі діяльності залізничного транспорту.

Дисциплінарні екологічні проступки у сфері залізничного транспорту можна класифікувати і залежно від стадії трудового процесу:

а) проступки, які пов'язані з ремонтом об'єктів залізничного транспорту;

б) проступки, які пов'язані з порушенням порядку огляду справності об'єктів залізничного транспорту;

в) проступки, які пов'язані з експлуатацією об'єктів залізничного транспорту тощо.

Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення у процесі експлуатації залізничного транспорту передбачає два види стягнень: догану і звільнення. При цьому для окремих категорій працівників можуть застосовуватись і інші види стягнень, які визначені у галузевому законодавстві. Згідно п. 12 Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту, до працівників даної категорії можуть застосовуватись і інші види стягнень, зокрема, позбавлення машиніста права керувати локомотивом з наданням роботи помічником машиніста, позбавлення свідоцтва водія моторно-рейкового транспорту незмінного типу та свідоцтва помічника машиніста локомотива з наданням роботи, не пов'язаної з керуванням локомотивом і моторно-рейковим транспортом, на строк до одного року [6].

Таким чином, дисциплінарні екологічні проступки у сфері залізничного транспорту — це протиправні, винні діяння (дія чи бездіяльність), які вчиняються працівниками залізничного транспорту у процесі здійснення ними своїх професійних функцій щодо експлуатації та технічного обслуговування залізничного транспорту та спричиняють шкоду чи можливість заподіяння шкоди природним ресурсам і довкіллю, за які накладаються дисциплінарні стягнення у порядку, визначеному трудовим законодавством.

Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення у сфері залізничного транспорту характеризується наступними спеціальними ознаками:

а) підстава виникнення — дисциплінарне екологічне правопорушення;

б) даний вид відповідальності тісно пов'язаний з забезпеченням діяльності залізничного транспорту;

в) суб'єкти — працівники залізничного транспорту, до трудових обов'язків яких належить дотримання вимог екологічної безпеки і охорони довкілля;

г) органи, уповноважені накладати дисциплінарні стягнення, — службові особи залізничного транспорту тощо.

Перспективність даної статті полягає в тому, що у подальшому предметом дослідження стануть наступні питання, які стосуються дисциплінарної відповідальності за екологічні правопорушення у сфері залізничного транспорту, а саме: поняття і види матеріальної відповідальності працівників за порушення вимог екологічної безпеки у процесі діяльності залізничного транспорту як одного з різновидів дисциплінарної відповідальності.

Література

1. Боголюбов С. А. Экологическое право: учеб. для вузов / С. А. Боголюбов. — М.: НОРМА (Изд. группа НОРМА — ИНФРА • М), 2001. — 448 с.

2. Ивакин В. И. Теория юридической ответственности за экологические правонарушения и практика её применения / В. И. Ивакин. — М.: Право и государство, 2004. — 257 с.

3. Малишко М. І. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення / М. І. Малишко. — К.: УНА, 2004. — 24 с.

4. Екологічне право України. Академічний курс: підруч. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. — К.: ТОВ вид-во"Юридична думка", 2005. — 848 с.

5. Положення про дисципліну працівників залізничного транспорту: постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 1993 року № 55 // Збірник Постанов Уряду України. — 1993. — № 4–5. — С. 71.

6. Положение о дисциплине работников железнодорожного транспорта: постановление Правительства Российской Федерации от 25 августа 1992 года № 621 // Сборник актов и постановлений Правительства Российской Федерации. — 1992. — № 9. — С. 608.

7. Трудове право України: акад. курс: підруч. / [А. Ю. Бабаскін, Ю. В. Баранюк, С. В. Дріжчана та ін.]; за заг. ред. Н. М. Хуторян. — К.: вид-во А. С. К., 2004. — 608 с.

8. Проект Трудового кодексу України // Праця і зарплата. — 2003. — № 42 — Листопад. — С. 44–46. — (Спецвипуск).

У. В. Антонюк, канд. юрид. наук

Учебно-консультационный центр
Одесской национальной юридической академии в г. Ивано-Франковске,
кафедра гражданского и хозяйственного права и процесса, трудового права,
ул. Максимовича, 13, г. Ивано-Франковск, 76007, Украина

ДИСЦИПЛИНАРНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРАВОНАРУШЕНИЯ В СФЕРЕ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию дисциплинарной ответственности за нарушение требований экологической безопасности в процессе деятельности железнодорожного транспорта. Автор определяет понятие и виды дисциплинарных экологических проступков, которые имеют место в процессе деятельности объектов железнодорожного транспорта, а также очерчивает механизмы применения данного вида юридической ответственности в практической деятельности.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, экологическая безопасность, дисциплинарная ответственность, экологические правонарушения.